

Sparker i åpen forsterkningsdør

Børge Holden
psykologspesialist, dr.philos

Torgeir Hillestads kritikk av forsterkning minner om å kritisere mat for at effekten av maten avhenger av spiserens tilstand.

I novemberutgaven av Psykologtidsskriftet skriver Torgeir Hillestad om forsterkning. Han mener at når forsterkning brukes som «grunnforklaring» på atferd, er det forfeilet, og kan bare «vise tilbake på seg selv». Ytre påvirkning forteller ingenting så lenge ikke også andre grunnleggende faktorer inngår. Det som avgjør om forsterkning skjer, er individets indre tilstander. Hillestad er enig i at vi lærer av konsekvenser, men konsekvenser dreier seg om individets emosjoner, interesser, motiver og tilstander. Slike «grunnbetingelser» avgjør individets reaksjoner, og eventuelle atferdsendringer. Forsterkning er ingen «fullgod erkjennelsesmessig eller vitenskapelig forklaring på atferdsendring når det presenteres alene. Det fungerer da mer beskrivende enn forklarende fordi det er en énfaktorforståelse», skriver Hillestad. For å påvise forsterkning må det også vises til atferdsendring. Det blir sirkulært, synes han å mene.

Jeg vet ikke hva han mener med grunnforklaring, om det innebærer å vise tilbake på seg selv, grunnbetingelser, og forskjellen mellom beskrivende og forklarende? Uansett er det mye å ta tak i som hadde vært unødvendig hvis Hillestad hadde kjent begrepet forsterkning bedre.

Har psykologien noe enklere, mer logisk og mindre sirkulært, tautologisk prinsipp?

Forsterkning betyr at konsekvenser øker sannsynligheten for atferd. Når det skjer, kalles konsekvensen forsterker, og er uavhengig variabel i en funksjonell relasjon mellom konsekvensen og atferden. Har psykologien noe enklere, mer logisk og mindre sirkulært, tautologisk prinsipp? Å si «på grunn av forsterkning» er sirkulært. Men det trenger vi ikke å si, og det blir nok lettere sirkulært å forklare effekter av konsekvenser med indre tilstander.

Forsterkning kan stå på egne ben, som når noen forsterker en annens atferd uten å vite noe særlig om personen, inkludert personens indre tilstand. Dessverre skjer noen forsøk på forsterkning slik, på grunn av ressursmangel eller slurv. Generelt svekker det sjansen for å lykkes, men også små effekter kan være nyttige. Det beste er å vite mye om hvordan personen kan reagere på forsøk på forsterkning. Private tilstander som påvirker effekten av mulige forsterkere, er viktig innenfor atferdsanalyse. Tanker kan både øke og svekke effekten, alt etter hva vi tror, og hvilke «regler» vi følger. Det samme kan emosjoner, for eksempel angst, ro og å være lysten på eller lei av mulige forsterkere. (At det private påvirkes av ytre forhold, også konsekvenser, blir en detalj her.)

I klinisk arbeid, for eksempel i forbindelse med atferdsavtaler, legges det mye innsats i å velge forsterkere, og den det gjelder, bør delta. Målet er at forsterkere «treffer» personens tilstand best mulig, og virker. Forsterkere «presenteres alene», men i en kontekst. Ofte gjøres det også mye for å øke mottakelighet for forsterkere, gjennom blant annet tilvenning og utvidelse av interesser og ferdigheter. Forsterkning trenger heller ikke å komme fra andre personer, og utenfra. Forsterkere kan følge direkte av ens atferd, inkludert tenkning og føling, jf. begrepet indre forsterkning (intrinsic reinforcement). Da kan forsterkeren harmonere godt med indre tilstand! Begrepet forsterkning er nistudert, er kommunikativt og inngår i effektive metoder.

Hillestad har rett i at forsøk på forsterkning påvirkes av mye, men det vet vi. All påvirkning er partiell og variabel. Hans kritikk av forsterkning ligner på å kritisere mat for at effekten av mat avhenger av spiserens tilstand. En som har gjort mye for å oppklare misforståelser om forsterkning, er Stephen R. Flora, i boken *The power of reinforcement*.